

Вознюк О., Дубасенюк О. Аналіз життя Миколи Миколайовича Миклухо-Маклая у контексті універсальної парадигми розвитку // Маклайівські читання «Діяльність та дослідження М. М. Миклухо-Маклая: історичні та сучасні погляди». Малин, 2021, Малинський лісотехнічний коледж, 16 липня 2021 року.

Вознюк Олександр,
професор Житомирського державного університету імені Івана Франка,
доктор педагогічних наук, доцент, м. Житомир;
Дубасенюк Олександра
професор Житомирського державного університету імені Івана Франка,
доктор педагогічних наук, професор, м. Житомир

АНАЛІЗ ЖИТТЯ МИКОЛИ МИКОЛАЙОВИЧА МИКЛУХО-МАКЛАЯ У КОНТЕКСТІ УНІВЕРСАЛЬНОЇ ПАРАДИГМИ РОЗВИТКУ

Життя та діяльність Громадянина світу, Миколи Миколайовича Миклухо-Маклая, аналізується у контексті загальної закономірності розвитку живих і неживих систем, відповідно до якої цей розвиток реалізує певні закінчені тріадні цикли (теза – антитеза – синтез). З'ясовано, що життєдіяльність М.М.Миклухо-Маклая, його багатогранний талант розгорталися через певні діалектичні етапи, в яких антитеза у певному розумінні суперечила тезі, а синтез примиряв цю суперечність.

Ключові слова: універсальна парадигма розвитку, педагогічна синергетика, принцип "талант – синтез талантів", емерджентний феномен "ціле більше його частин".

2021 рік знаковий для тих, кому дороге ім'я Громадянина світу, Миколи Миколайовича Миклухо-Маклая, філософа, антрополога, етнографа, психолога, анатома, лікаря, біолога, географа, лінгвіста, адже в цьому році виповнюється 175 років від дня його народження.

Багатогранність талановитого науковця підтверджує тезу педагогічної синергетики, відповідно до якої, **талант людини – це синтез її талантів**, коли істинний талант, що межує з геніальністю, актуалізується саме через формування багатьох інших талантів, які взаємно підсилюють один одного, виявляючи емерджентний феномен цілого – "ціле більше його частин" [1].

М.М.Миклухо-Маклай прожив яскраве, надзвичайно продуктивне, але досить коротке життя [3, с. 640]. Незважаючи на це, життя видатного науковця підкорюється загальній закономірності розвитку живих і неживих систем, відповідно до якої цей розвиток реалізує певні закінчені тріадні

цикли, що фіксує універсальна парадигма розвитку [1; 2]. Коротко розглянемо цю парадигму.

Основна характеристика світу, в якому ми живемо, – його двоїстість, роздільність на праве та ліве, світле та темне, добро та зло... Загальна дихотомія, бінарне членування явищ і предметів нашого світу – чи не єдина його особливість, котру важко заперечити. Дуалістичність є концептуальною основою кожного руху, зміни, розвитку, оскільки дуалізм відбиває стани нерівності, невідповідності, неоднаковості, протиріччя, що передбачає взаємовплив, взаємодію, рух як результат та спосіб реалізації цих станів. Дуалізм відображає джерело руху та розвитку – боротьбу протилежностей. У найбільш загальному, схематичному вигляді ця боротьба простежується у формі розвитку діалектичного протиріччя "в самій сутності всіх предметів", яке проходить наступні фази свого розвитку: тотожність, відмінність, протилежність нова тотожність.

Таким чином, ми маємо процес розчленування (порушення) стану цілісності (тотожності протилежностей) предметів та явищ у їх розвитку і, в кінцевому підсумку, поновлення даної цілісності на більш високому еволюційному витку. Ця гегелівська схема цілком діалектична. Гранично просто вона ілюструється висловом Г.В. Плеханова, який зазначав, що "будь-яке явище, розвиваючись до кінця, перетворюється на свою протилежність; але оскільки нове, протилежне першому, явище також у свою чергу перетворюється на свою протилежність, то третя фаза розвитку має формальну схожість з першою" [4, с. 693].

Тріадна модель руху постає універсальною моделлю реальності, фундаментальною характеристикою якої постає рух, зміна, що здійснюється принципово як коливально-хвилястий процес, аналіз якого на рівні найпростішої синусоїдальної моделі руху як тріадної сутності дозволяє побудувати "універсальну мову", котра, на думку Л.І.Мандельштама, дозволяє синтезувати універсальні знання.

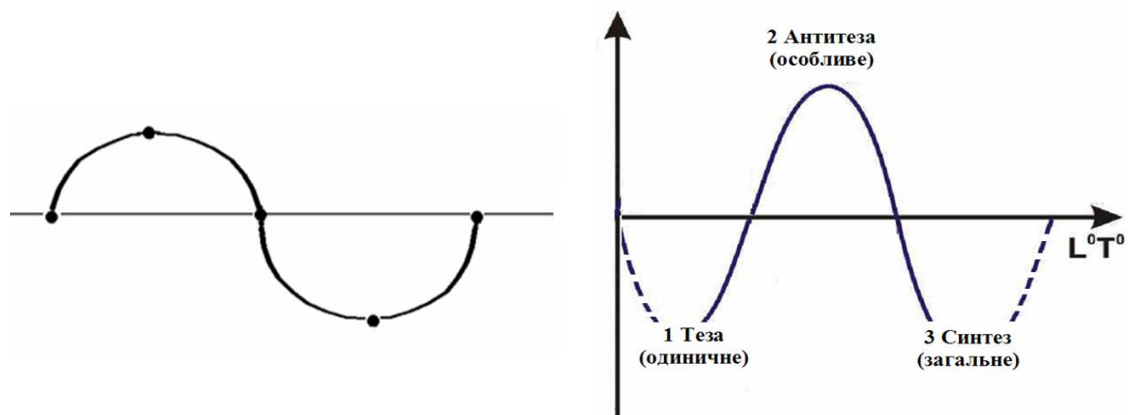

Рис. 1. Синусоїдальні моделі руху

Розглянуті моделі реалізуються у феномені фрактально-голограмної вкладеності різних історичних циклів розвитку різних предметів та явищ та їх відповідності методологічним рівням аналізу дійсності (загальному, особливому та одиничному):

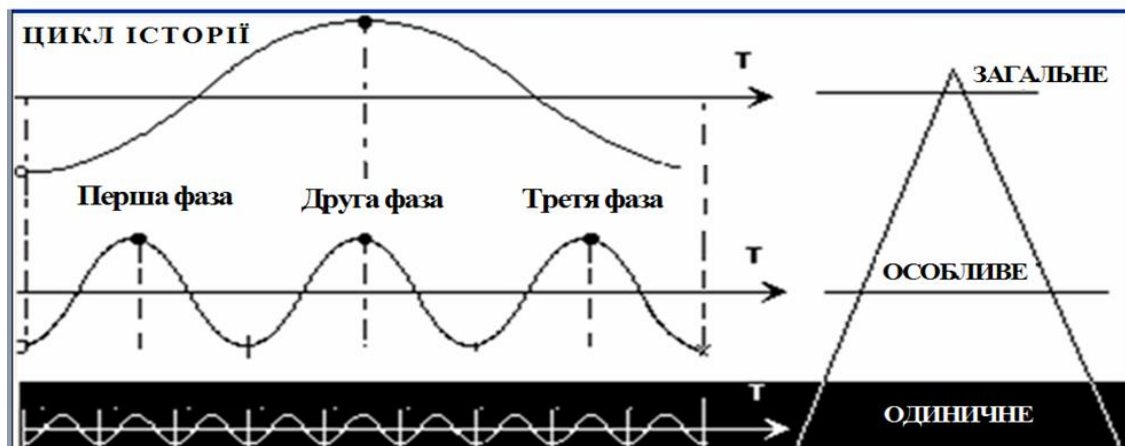

Рис. 2. Ілюстрація феномену фрактально-голограмної вкладеності різних циклів розвитку, за М.М. Александровим

Цю триадність можна пояснити завдяки гегелівській діалектичній моделі, яка диференціює будь-яке поняття (і явище, яке стоїть за цим поняттям) на три моменти, кожен з яких також розбивається на трійки (і так далі, до нескінченності). Але у цій нескінченній рекурсії є одна властивість, яка дозволяє розгорнути її у послідовний ланцюг: рух від першого до третього моменту – це не тільки поглиблення в надра поняття, але водночас і вихід за його межі, його самопереборення. В теорії пізнання це правило забезпечує якісні стрибки у розвитку наших уявлень про об'єкт. В контексті гегелівської онтології воно ж дозволяє Ідеї не просто нескінченно розпорошуватися на тріади, залишаючись незмінною, але самій розвиватися у напрямку від порожнечі і простоти до змістовності, наповненості сенсом. Схематично рух в тріаді можна подати так:

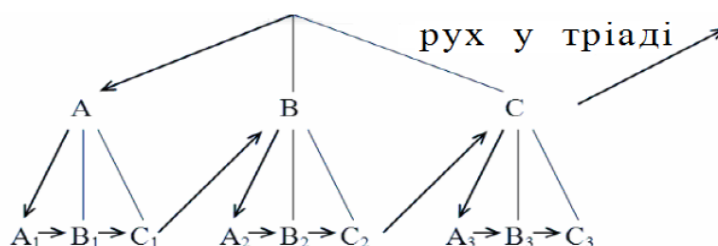

Рис. 3. Діалектична модель розвитку, відповідно до Гегеля

Стисло розглянемо життя і діяльність М.М.Миклухо-Маклая відповідно до універсальної парадигми розвитку.

Теза. Народження, життя в "рідних пенатах". Микола Миклухо-Маклай народився 17 (5) липня 1846 в родині залізничного інженера в Новгородській губернії. Спадкове дворянство для сім'ї заслужив запорізький козак Степан Миклуха, який відзначився при взятті Очакова. У 1858 році сім'я переїхала до Санкт-Петербурга, де Микола продовжив навчання в Другій Санкт-Петербурзькій гімназії. Не закінчивши гімназію, Миклухо-Маклай став вільним слухачем на фізико-математичному факультеті Петербурзького університету. Але навчання тривало недовго: М.М.Миклухо-Маклай, активний учасник студентського революційного руху, був відрахований з університету без права вступу до інших навчальних закладів.

Антитеза. Навчання за кордоном. Студентське земляцтво підтримало опального товариша, були зібрані кошти, які дозволити М.М.Миклухо-Маклаю поїхати до Гейдельберзького університету (Німеччина), де він продовжив навчання на філософському факультеті. Незабаром М.М.Миклухо-Маклай перевівся на медичний факультет Лейпцігського, а потім Йенського університету, де талановитий дослідник познайомився з відомим зоологом Е. Геккелем, разом з яким в якості асистента здійснив подорож на Канарські острови і в Марокко. Закінчивши університет, Микола Миколайович здійснив самотійну подорож по узбережжю Червоного моря і 1869 році повернувся на батьківщину.

Синтез. Повернення на Батьківщину. Тут Микола Миколайович займався поглибленим вивченням певних аспектів природознавства, антропології, етнографії та географії. Відбувається певний науково-теоретичний синтез знань та досвіду великого дослідника.

Теза. Період мандрів. Наступним етапом біографії М.М.Миклухо-Маклая стає тривала подорож, яку він здійснив в 1870 році, коли на військовому кораблі "Витязь" він досяг Нової Гвінеї. Тут, серед аборигенів (папуасів), він провів два роки, вивчаючи їх побут, звичаї, релігійні обряди (пізніше розпочаті спостереження він продовжив на Філіппінах, в Індонезії, на півострові Малакка і островах Океанії).

Антитеза. Після цієї наукової подорожі М.М.Миклухо-Маклай робить певну перерву у своїх мандрах, він подумки повертається на Батьківщину, відбувається кристалізацію нових цілей наукових розвідок.

Синтез. Новий період мандрів. У 1876-1877 роках М.М.Миклухо-Маклай повернувся на вже вивчені берега Нової Гвінеї щоб здійснити науково-практичний синтез, поєднавши розроблену теорію та результати практичної діяльності. На тлі цього синтезу погане самопочуття і загальне виснаження змусили М.М.Миклухо-Маклая відбутися в Сінгапур на лікування, яке тривало шість місяців. Коштів повернутися в Росію не було, і він

переїхав до Австралії, де у свій час жив у російського віце-консула. Потім він перебрався жити до громадського діяча, вченого-зоолога та голови Ліннеєвського товариства В. Маклая. З його допомогою було реалізовано пропозицію М.М.Миклухо-Маклая щодо будівництва Австралійської зоологічної станції, яка в подальшому розгорнулася у Морську біологічну станцію. У 1879-1880 роках М.М.Миклухо-Маклай – учасник експедиції на острови Меланезії та до Нової Гвінеї.

Теза. Повернення на Батьківщину. У 1882 році Миклухо-Маклай повернувся в Росію. У його планах було будівництво російської станції і російського поселення в Новій Гвінеї, але ніхто не підтримав ці плани. Практично безрезультатно закінчилася і аудієнція в імператора Олександра III. Однак, невелика допомога все-таки була надана: погашені борги і виділені кошти на подальші дослідження і видання наукових праць.

Антитеза. Від'їзд за кордон. У 1883 році Микола Миколайович повернувся до Австралії, де одружився на Маргариті Робертсон, дочці заможного землевласника.

Синтез. Остаточне повернення на Батьківщину. У 1886 році вчений знову приїхав до Росії і запропонував імператору "Проект розвитку Берега Маклая" з метою протидії колонізації острова Німеччиною. Позитивного рішення щодо цього проекту так і не було прийнято. 2 (14) квітня 1888 року великий вчений помер у Санкт-Петербурзі: зношений організм не зміг впоратися з хворобами, що загострилися. У 1996 році в ознаменування 150-річчя від дня народження М.М.Миклухо-Маклая ЮНЕСКО визнало його "Громадянином світу".

Висновки. Відтак, життя та діяльність М.М.Миклухо-Маклая виявляє певну логіку, його багатогранний талант формувався, розвивався та розгортався через певні діалектичні етапи, в яких антитеза у певному розумінні суперечила тезі, а синтез примиряв цю суперечність. Ми вважаємо, що розглянутий діалектичний підхід до вивчення життєдіяльності М.М.Миклухо-Маклая дозволить збагатити його біографію новими фактами, на які біографи не звернули увагу, та які можуть бути виявлені за допомогою універсальної парадигми розвитку, що дозволяє розкрити певну логіку життя багатогранного науковця.

Список використаних джерел

1. Вознюк О.В. Педагогічна синергетика: генеза, теорія і практика : Монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2012. 708 с.

2. Вознюк О.В., Дубасенюк О.А. Цільові орієнтири розвитку особистості у системі освіти: інтегративний підхід: Монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 684 с.

3. Лазанська Т.І. Миклухо-Маклай Микола Миколайович // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. – К. : Наук. думка, 2009. – Т. 6 : Ла – Мі. – С. 640

4. Плеханов Г.В. Избранные философские произведения. М.: Политиздат, 1956. Т. 1. 847 с.